

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Формування експресивного мовлення дошкільників з розладами
аутистичного спектра засобами театралізованих ігор

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Дериведмідь Альона Ігорівна
Керівник: Дергач М. А.
Рецензент: Івахненко Г. А.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 75 с., 6 табл., 3 рис., 46 джерел, 6 додатків.

Об'єкт дослідження: експресивне мовлення старших дошкільників з розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження: на основі теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених даних щодо формування експресивного мовлення дітей дошкільників з розладами аутистичного спектра розробити та апробувати програму з формування експресивного мовлення старших дошкільників з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор та розробити методичні рекомендації для логопедів щодо її використання в освітньому процесі дошкільного закладу.

Одним із основних завдань щодо соціалізації дітей з розладами аутистичного спектра є опанування дитиною комунікативною функцією мовлення.

Використання театралізованих ігор дозволить вчителю-логопеду розвинути у дітей старших дошкільників з розладами аутистичного спектра: словника, граматичної будови, діалогу, монологу, вдосконалення звукової сторони мовлення, емоційно-насичене мовлення та ін.

Під час театралізованих ігор створюються емоційно сприятливі умови для вдосконалення діалогічного і монологічного та усного зв'язного мовлення, її вербальної і невербальної виразності, а так же для усного самовираження дитини.

СТАРШІ ДОШКІЛЬНИКИ, АУТИЗМ, РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, ЕКСПРЕСИВНЕ МОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ.

ВСТУП

Розвиток інклюзивної освіти йде досить інтенсивним темпом. У звичайній загальноосвітній школі сьогодні виявляються не тільки діти з порушеннями опорно-рухової системи, зниженням слуху і зору, а й ті категорії дітей, які до цього практично не мали можливості навчатися і бути адаптованими до умов звичайної школи – діти з розладами аутистичного спектра.

Одним із основних завдань щодо соціалізації дітей з розладами аутистичного спектра є опанування дитиною комунікативною функцією мовлення. Передумовами цієї функції є розвиток імпресивного мовлення, який при нормальному онтогенезі відбувається з періоду віку немовляти, а експресивне мовлення при нормальному онтогенезі відбувається у ранньому віці, від одного до трьох років, що виражається в розширенні словника і появи запитань дітей до дорослих з приводу назви речей.

Мовлення – це результат узгодженої діяльності багатьох областей головного мозку. Органи артикуляції лише виконують накази, що надходять з мозку. Виокремлюють дві форми мовлення:

1. Імпресивне мовлення – це сприйняття і розуміння мови.
2. Експресивне мовлення – проголошення звуків мови самою людиною.

Розуміння соціальних відносин складні та незрозумілі для дорослих людей, а що говорити про дітей з розладом аутистичного спектра. Діти старших дошкільників з розладом аутистичного спектра не всі здатні контролювати свою поведінку, звуконаслідування у залежності від ситуації. Труднощі у розвитку комунікативної сфери дітей даної категорії полягають у тому, що, як свідчать дослідження різних науковців (Н. Базима, Є. Басенська, К. Островська, М. Свідерська, В. Тарасун, Д. Шульженко, та ін.), дитина з розладами аутистичного спектра відчуває труднощі у розумінні зверненого до неї мовлення, не використовує своє мовлення як засіб спілкування, цим

дітям дуже важко сприйняти і зрозуміти гумору, брехні, метафор, синонімів, відповідати на запитання, вести та підтримувати діалог.

Проблема формування експресивного мовлення у дітей знайшла відображення в працях відомих радянських психологів Л. Виготського, А. Запорожця, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна. Ці питання знаходяться також в центрі уваги багатьох сучасних дослідників дитячого мовлення Л. Айдарова, Н. Гавриш, О. Ушакова та ін.).

Мовлення дітей з розладом аутистичного спектра розвивається повільно, дитина може використовувати жести замість слів або надав словами невірне значення. У дитини може бути відмінне механічне запам'ятовування окремих слів: іменників і дієслів, що описують предмети і дії, який можна побачити чи почути в навколишньому світі але і в той час не можуть зрозуміти ті ж самі слова та скомпонувати їх разом при передачі комунікативної інформації.

Більшість дітей з розладом аутистичного спектра живуть у своєму світі, вважаючи за краще проводити час на самоті, не підпускаючи інших до себе, нібито захищаючись від когось або від чогось. І тому мають порушення компонентів мовлення (граматики, зв'язного висловлювання та ін.), які формуються поступово, в процесі спілкування в соціумі, цілком закономірні і зрозумілі.

Більшість сучасних дослідників у галузі аутології (К. Гілберт, К. Лебединська, С. Морозов, О. Нікольська, Т. Пітерс, G. Mesibov, E. Shopler Н. Tager-Flusberg, L. Wing) схиляються до думки, що однією із причин соціальної дезадаптації при розладах аутистичного спектра є недорозвинення комунікативних навичок, яке проявляється у вигляді недорозвинення, або відсутності активного мовлення, нездатності ініціювати або підтримати розмову, наявності стереотипних висловлювань і низки інших специфічних особливостей.

Такі труднощі можуть бути наслідком зниження потреби у спілкуванні, посиленому прагненні уникати контактів і небажання спілкуватися з

однолітками, дорослими. Люди, що оточують цю дитину, вимагають від цієї дитини розуміти та виконувати їх прохання, вимагають відповідати на запитання, проявляти більшої активності, ніж та, на яку вона здатна у даний момент.

Дослідженням проблем аутизму у різні періоди займалися: Я. Багрій та О. Богдашина (сутність аутизму); Н. Базима (Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку); К. Островська (психологічна допомога дітям з аутизмом); Т. Скрипник (комплексна програма щодо розвитку дітей з аутизмом); В. Тарасун (огляд концепцій розвитку, навчання та соціалізації дітей з аутизмом); Д. Шульженко (психологічна корекція аутистичних порушень та формування готовності дітей з розладами аутистичного спектра до навчання у школі).

У науковій літературі розглядаються можливості театралізованої гри у формуванні комунікативних умінь дітей дошкільного віку. Сутність театралізованої гри і її вплив на розвиток дошкільнят вивчалися: О. Акуловою, Л. Артемовою, І. Вечкановою, Т. Куликовою, А. Леонтьєвим, М. Маханевою, Е. Трусівій. Вчені сходяться на думці, що в даних іграх утворюється сприятливе середовище для розвитку комунікативних умінь.

Тема даної випускної кваліфікаційної роботи актуальна тому, що в ній ми описуємо прийоми і методи застосування театралізованих ігор в сучасній педагогічній діяльності які дозволяють активізувати мовленнєву діяльність дітей старших дошкільників з розладами аутистичного спектра.

Водночас, проблема формуванню експресивного мовлення дітьми з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор вивчена недостатньо і попри великих досягнень в психології та логопедії, значний прогрес у вивченні мовлення, проблема експресивного мовлення ще недостатньо досліджена.

Об'єктом дослідження є мовлення дошкільників з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження: експресивне мовлення старших дошкільників з

розладами аутистичного спектра.

Мета дослідження: на основі теоретично обґрунтованих і експериментально перевірених даних щодо формування експресивного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектру розробити та апробувати програму з формування експресивного мовлення старших дошкільників з розладами аутистичного спектру засобами театралізованих ігор та розробити методичні рекомендації для логопедів щодо її використання в освітньому процесі дошкільного закладу.

Театралізована гра – одна з ефективних засобів корекції експресивного мовлення дітей старших дошкільників з розладами аутистичного спектра. Використання театралізованих ігор дозволить вчителю-логопеду розвинути у дітей старших дошкільників з розладами аутистичного спектра – словника, граматичної будови, діалогу, монологу, вдосконалення звукової сторони мовлення, емоційно-насичене мовлення та ін.

Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

1. На основі аналізу наукових знань визначити поняття «експресивне мовлення» та охарактеризувати експресивне мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

2. Виявити та охарактеризувати особливості експресивного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра

3. Розробити та експериментально перевірити програму формування експресивного мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор.

4. Розробити методичні рекомендації для логопедів щодо формування експресивного мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор

Відповідно до поставлених завдань було використано методи дослідження:

1) теоретичні: аналіз теоретичної та методичної літератури з обраною темою;

- 2) емпіричні: експеримент (констатуючий, формуючий, контрольний);
- 3) статистичні: кількісна та якісна обробка результатів діагностики.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали наукові положення про: провідну роль спілкування у формуванні особистості дитини (Н. Жукова); єдність вікових закономірностей при нормальному та аномальному психічному розвитку (Л. Виготський, В. Лебединський, В. Синьов, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.); діяльнісний підхід до розуміння спілкування (Б. Ананьєв, Л. Виготський та ін.); нормативні показники та критерії мовленнєвого розвитку дитини дошкільного віку (Є. Соботович); педагогічні, психологічні та методичні аспекти дитячого аутизму щодо його розуміння, шляхів корекції розвитку та їх особливості, зокрема мовленнєвого (Є. Баєнська, К. Лебединська, О. Нікольська, В. Тарасун); характерні особливості театралізованих ігор (Л. Артемова, О. Акулова); театралізована гра як діяльність, що має велике значення для різнобічного розвитку дошкільників, що обумовлено спорідненістю даних ігор з театром – синтетичним видом мистецтва (Л. Артемова, Л. Виготський, Н. Карпінська, Л. Стрелкова, Б. Теплов та ін.); універсальний характер театралізованих ігор, оскільки вони сприяють формуванню різних знакових систем, розвитку пізнавальної, рухової та емоційної сфер, а також соціалізації дітей (С. Мерзлякова, Н. Сорокіна).

На думку дослідників – Л. Артемової, Т. Доронової, М. Маханевої, Н. Сорокіної – театралізована діяльність є невичерпним джерелом розвитку емоцій і почуттів, художнього та морального виховання, розвитку творчості та комунікативних якостей особистості.

Експериментальна база дослідження: комунальний заклад дошкільної освіти №2 «Малютко» Василівської міської ради Запорізької області.

Апробація результатів дослідження відбулася на

1) I Міжнародна науково-практична конференція «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір», 13–14 травня 2021 року, Хортицька національна

навчально-реабілітаційна академія, м. Запоріжжя.

2) II Міжнародний симпозіум «Освіта і здоров'я підростаючого покоління», 11–14 травня 2021 року, Національний університет фізичного виховання і спорту України м. Київ.

Структура дослідження: бакалаврська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження з формування експресивного мовлення дошкільників з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор дозволяє зробити такі висновки:

1. Аналіз трактувань поняття «експресивне мовлення» виявив різний зміст і визначення цього терміну як в лінгвістичному, так і психолого-педагогічному науковому просторі. У науковій літературі експресивність як категорія розглядається в різних аспектах та, відповідно, кваліфікується то як явище стилістичне, функціональне (мовленнєве), то як прагматичне, синтаксичне або семантичне, оскільки експресивність проникає в усі сфери діяльності людини.

Термін експресивне мовлення означає словесну форму, виражену вголос, забарвлену емоційно. У дітей така здатність формується в результаті наслідування діям дорослих: спочатку виникає ідея, потім внутрішнє висловлювання, а після – озвучування.

2. В роботі виявлено і охарактеризовано особливості експресивного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра: у дітей незвичайні гуління та лепет, слабо розвиваються функції наслідування. Якщо за лепетом з'являються перші слова, то вони не пов'язані з найближчим оточенням дитини. Перші слова дітей можуть випереджати звичайні терміни, або ж, навпаки, спізнюватися, вони носять ехолалійний характер і не звернені до людини. Вимова звуків найрізноманітніша: від правильного до неправильного. Спостерігаються відхилення тональності, швидкості, ритму, немає інтонаційного переносу, постійні ехолалії, незв'язність, нездатність до діалогу. Фраза зазвичай коротка: має місце зміщення думок, зникнення з фраз особистих дієслівних і займенникових форм, фраза зазвичай коротка з порушеннями граматичного і синтаксичного ладу мовлення.

3. Розроблено та експериментально перевірено програму формування експресивного мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор.

Для засвоєння програми дошкільників з розладами аутистичного спектра необхідно корегувати обсяг завдань. Це забезпечується встановленням границь завдань (завдання повинні мати чіткий початок і кінець, щоб дитина мала чітке уявлення про те, що від нього вимагається і в якому обсязі), завдяки цьому дитина буде спокійніше сприймати ті чи інші завдання.

За даними констатувального дослідження виявлено, що з 60% дітей, мають дуже низький рівень розвитку експресивного мовлення, 30% – середній рівень, 10% – високий рівень.

Після впровадження програми з формуванні експресивного мовлення дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор отримано такі результати: низький рівень продемонструвало 30% випробуваних, середній – 40%, високий – 30%.

Отже було експериментальним шляхом доведено, що театралізовані ігри є ефективним засобом формування експресивного мовлення старших дошкільників з розладами аутистичного спектра.

4. Розроблено методичні рекомендації для логопедів щодо формування експресивного мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра засобами театралізованих ігор.

Формування навичок експресивного мовлення в поведінкової терапії починають з навчання навичкам наслідування звукам і артикуляційних рухів. Спочатку потрібно повторювати найпростіші звуки, потім їх більш складне поєднання. Якщо є порушення в будові мовленнєвого апарату (деякі з них – вторинні: внаслідок багаторічного мовчання), корисна артикуляційна гімнастика, що дозволяє працювати над рухливістю язика, мовленнєвим диханням, розвитком довільного контролю за становищем апарату артикуляції і т.д.

При правильно побудованій роботі діти з розладами аутистичного спектра можуть досягати непоганих результатів. У кожному конкретному випадку результати будуть різні. Періоди прогресу можуть змінюватися регресом, так само, як і у здорових дітей. Для того, щоб відстежити динаміку, слід фіксувати (записувати) найменші досягнення. У роботі з аутистичними дітьми, як ні з якими іншими, важливі послідовність, твердість, наполегливість і вимогливість. Домагаючись від дитини правильної поведінки, цілеспрямованої діяльності, ми формуємо відповідний стереотип, який допомагає взаємодіяти, пізнавати світ, вчитися.

Проведене дослідження не вичерпує порушену проблему. Подальші наукові пошуки можуть бути спрямовані на вдосконалення граматичної сторони мовлення, розвиток здатності до фразової діалогічного та монологічного мовлення, розвиткові ініціативності та активності в спілкуванні, вміння підтримувати розмову на ту чи іншу тему і висловлювати свої думки послідовно та логічно відповідно до ситуації засобами театралізованими іграми.